

NÄKÖKULMA

Kristiina Kalleinen

Valtioyöstä valtioaamuun: ajanjakso 1809–1863 suomalaisessa historiantutkimuksessa

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Kirjoituksessa analysoidaan valtioyö-käsitettä ja sen käyttöä historiantutkimuksessa sekä esitetään vaihtoehtoinen tulkintamalli Suomen historian ajanjaksosta 1809–1863.

 valtioyö, 1809–1863

Kristiina Kalleinen, Helsingin yliopisto, kalleinen@outlook.com

38

”Puolen vuosisadan valtio-yö! Kuinka paljon nukuttua aikaa, kuinka paljon jäänyttä tointa! Kansa ei tosin ole kokonansa ollut uupumuksen vallassa, mutta se väli-kappale, jolla korkein kansallinen toimi tehdään, on siltä puuttunut.”¹ Näin kirjoitti pian tekstinsä julkaisemisen jälkeen yleisen historian professoriksi nimityksen saava Yrjö Koskinen Helsingin Uutiset -lehden ensimmäisessä numerossa 1863 eikä varmasti arvannut, että ilmaisu valtioyö tulisi jäämään historiakirjoihin jopa niin, että se kummittelee vielä 2000-luvullakin.

Käsitystä vuosina 1809–1863 vallinneesta valtioyöstä vuoden 1863 merkitystä korostamalla vahvistivat Yrjö Koskisesta lähtien suuriruhtinaskunnan poliitikot, historioitsijat, juristit ja lehtimiehet. Konkreettinen ja hyvin keskeisellä paikalla oleva osoitus tästä on Helsingin Senaatintorille 1894 pystytetty Aleksanteri II:n patsas: Aleksanteri II esiintyy siinä Suomen kaartin upseerin puvussa pitämässä puhetta vuoden 1863 valtiopäiville. Patsaaseen kuuluu neljä hyvettä, jotka ovat Lex (Laki), Labor (Työ), Lux (Valo) ja Pax (Rauha), ja patsaan etuosaan on merkitty vuosiluku 1863.

1800-luvun loppuvuosikymmenten ja uuden vuosisadan alun toimijat tulkitsivat sekä menneisyyden että nykyisyyden tapahtumia omista kulloisenkin ajankohdan sanelemista lähtökohdistaan käsin, kuten aina on asian laita: tulkitsimme menneisyyttä nykyisyyden silmälasien läpi. Niinpä samaan aikaan kun Yrjö Koskinen kuvasi vuotta 1863 edeltäneen ajan valtioyöksi, syntyi käsitys jo 1809 syntyneestä Suomen valtiosta. Käsitys Suomen valtioluonteesta on siten nähtävissä myös suomalaisessa historiantutkimuksessa 1880-luvulta lähtien, jolloin Suomen ja Venäjän väliset suhteet kriisiytyivät ja johtivat niin sanottuun oikeustaisteluun ja ristiriitakauteen eli ajanjaksoon, jolloin aikalaiset kokivat olevansa venäläistämistoimenpiteiden kohteena.

Oikeustaisteluun ja ristiriitakauden politiikkaan osallistunut historian professori, valtiopäivämies J. R. Danielson-Kalmarin kirjoitti 1927 reilun sadan vuoden takaisista oloista, että ”tuo ajanjakso muistuttaa läheisesti meidän oman sukupolvemme kestänyttä maailmansodan aikaa. Tärkeä kehityskausi päättyi, uusi,

melkoisesti siitä eroava, alkoi”.² Danielson-Kalmarin viitekehyksenä oli hänen kokemuksensa 1800-luvun lopun oikeustaistelusta, johon hän aktiivisesti osallistui kirjoituksillaan, sekä ensimmäinen maailmansota, jonka aikana Suomi pääsi itsenäistymään Venäjältä keisarikunnan romahduksen hetkellä. Nämä tekijät eivät voineet olla vaikuttamatta hänen tulkintoihinsa historiasta ja vaikuttivat vahvasti hänen näkemyksensä Suomen historiasta vääjäämättömänä matkana kansalliseen ja valtiolliseen itsenäisyyteen. Vuosikokouksen alun kansallinen historiankirjoitus edusti voimakkaasti evolutionistista edistysuskkoa: historia kulki kohti täydellistymistä eri yhteiskuntamuotojen kautta ja Danielson-Kalmarin kohdalla tämä käsitys näkyi selvästi hänen toisen kirjasarjansa nimessä: *Tien varrelta kansalliseen ja valtiolliseen itsenäisyyteen I–IV*.³

Seuraus vuoden 1863 valtiopäivien paaluttamisesta merkitsemään uutta ja edistyksellisempää aikaa on ollut se, että yhteiskuntahistoriassa (poliittinen historia & talous- ja sosiaalhistoria) vuotta 1863 edeltävä ajanjakso on jäänyt tutkimuksellisesti lapsipuolen asemaan mielikuvan ollessa se, ettei tuona ”taantumuksen ja virkavallan aikana” tapahtunut yhteiskunnallisesti mitään mielenkiintoista eivätkä mitään asiat edistyneet eikä kehitystä tapahtunut. Valtiopäivätoiminnan alkamisen merkitys korostuu, vaikka tosiasiaa valtiopäivät olivat mitä suurimmassa määrin hallitsijan työkalu – esitysoikeuden valtiopäivät saivat vasta 1880-luvulla.

Kun Suomen 1800-lukua koskeva historiantutkimus perustui aina 1960-luvulle saakka kansalliselle tulkinnalle, vähälle huomiolle 1800-luvun osalta jäi muu paitsi kansallinen herätys ja sen voittokulku, laillisuustaistelu, ristiriitakausi eli ns. sortovuodet ja itsenäistymisprosessi. Kuten kulttuurihistorioitsija Jukka Sarjala on Turun romantiikkaa käsittelevässä tutkimuksessaan todennut, ”Tämä historioitsijoiden valtiotyöksi kutsuma tasaisen harmaana näyttäytynyt vaihe maan kehityksessä on antanut vähäisenlaisesti aineksia kansallisen identiteetin rakentamiseen osallistuneille ja rakennustyötä toki myös kriittisesti tarkastellelle historiantutkimukselle”.⁴

39

Sosiaalhistoriassa ja taloushistoriassa kunnallishallinnon uudistus ja 1860-luvun lopun nälkävuodet tuntuvat olevan niitä rajapyykkejä, joita ja joista ajallisesti eteenpäin tutkimusta on tehty. Antti Kuusterä ja Oiva Turpeinen ovat kuitenkin poikkeuksellisesti huomanneet käsityksen ”valtiotyöstä” ja pysähtyneisyyden aikakaudesta virheelliseksi. Esimerkiksi Kuusterä toteaa *Suomi, suuriruhtinaanmaa* -teoksessa, että ”1800-luvun alkupuoliskon aktiivinen toiminta Suomen taloudellisten puitteiden kehittämiseksi on siten selvästi vastakkainen hallitsevaan näkemykseen nähden. Siinä korostetaan sitä, miten Suomessa näinä vuosina elettiin staattisen ja luonteeltaan passiivisen ”valtiollisen yön aikaa” ja Oiva Turpeinen, että ”Kun oli selvitty 1830-luvun katovuosista, --, alkoi kaikenlaisen kehityksen ja paljolti myös vaurastumisen kausi. Väkiluku kasvoi vauhdikkaasti. Uusia kaupunkeja perustettiin sisämaahan. Hallintokoneisto laajeni. Niin usein kuin tätä Nikolai I:n hallituskautta onkin kutsuttu pysähtyneisyyden ajaksi, on silmät tällöin suljettu tältä myönteiseltä puolelta.”⁵

Toisin kuin edelliset kirjoittaa professori Markku Kuisma *Metsäteollisuuden maa* -teoksessaan, että ”1700-luvun vilkas yhteiskunnallinen keskustelu ja edistys vaihtuivat yläluokkaisen byrokratian hallitsemaksi hiljaisuudeksi, Pietariin vilkuilevaksi varovaisuudeksi ja ”valtiotyöksi” – lakia säätäviä säätäjäkään ei kutsuttu Porvoo maapäivien jälkeen koolle yli puoleen vuosisataan”. Tosin Kuisma tunnustaa, ettei suomalainen ”valtiotyö” ollut poikkeusilmiö yleiseurooppalaisessa kehityksessä, mutta katsoo siitä huolimatta, että ”suomalaista ”valtiotyötä” syvensi maan kytkeytyminen kiinteämmiin osaksi Venäjän imperiumia ja itäeurooppalaista järjestelmää”.⁶

Oma Maa -kirjasarjaa analysoineen tutkimuksen *Kansallisten instituutioiden muodostuminen* eräässä artikkelissa todetaan, ettei valtiotyön käsitettä mainittu sarjan kahdessa ensimmäisessä painoksessa, mutta kolmannessa painoksessa (1963) siihen viitataan lyhyesti professori Aulis J. Alasen suuriruhtinaskunnan aikaa käsittelevässä osuudessa. Alanen toteaa, että vaikka valtiotyö ei sotinutkaan lain kirjainta vastaan, se

loukkasi kuitenkin sen henkeä. Mielenkiintoista kyllä, kyseisen artikkelin kirjoittajat käyttävät omassa tekstissään valtiotyön käsitettä: ”Koko 1800-luvun alkupuoliskon ajan aina valtiotyön päättymiseen saakka oikeustieteellinen tutkimus keskittyi vuoden 1734 lain tutkimukseen...”⁷

Valtiotyön käsite ilmenee siten vielä nykypäivänäkin kaiken tasoisissa tutkimuksissa aina pro gradu -tutkielmista väitöskirjoihin ja väitöksen jälkeisiin tutkimuksiin ilman, että kyseistä käsitettä määritellään mitenkään; käsite otetaan annettuna tarkoittamaan ajanjaksoa ennen vuotta 1863 ilman tarkempaa pohtimista. Oma osansa valtiotyö-käsityksen yleisyydessä on epäilemättä myös kouluopetuksessa, jossa 1800-luvun ja etenkin vuosisadan alkupuolen käsittely on kurssikirjoissa vähäistä ja uudessa lukion opetussuunnitelmassa on jäänyt vielä aiempaakin vähäisemmälle käsittelylle. Mielenkiintoista on, että OPH on uusissa lukion opetussuunnitelman perusteissa yhdistänyt suuriruhtinaskunnan ajan ja itsenäisyyden ajan historian samaan kurssiin, jolloin tulee vaikutelma vanhasta kansallisesta tulkinnasta suuriruhtinaskunnan ajasta valmistautumisena itsenäisyyteen.

Kimmo Katajala⁸ on pohtinut ns. Porvoon valtiopäivien, ns. sortovuosien ja vuoden 1918 sisällissodan käsitteellistä suhdetta ja sitä, miten tulkinnat ovat vuosikymmenten saatossa muuttuneet ja miten uudet tulkinnat näkyvät lukion oppikirjoissa. Jos lähdetään siitä, että edellä mainittujen kaltaisten käsitteiden käyttö on paaluttanut kansallista tulkintaa ja siten vahvistanut suomalaisen historian tutkimuksen metodologista nationalismia, ”kansallista katsetta” ja kansallista kehityskertomusta, voidaan noiden käsitteiden joukkoon kuuluvaksi katsoa myös valtiotyön käsitteen, vaikka se ei Katajalan otokseen kuulunutkaan. Vaikka Katajalan oma otos lukion historian oppikirjoissa osoitti, ettei kansalliseen narraatioon pohjaava tulkinta enää 2000-luvulla ole ollut vallitseva tulkinta vaan suurimmassa osassa oppikirjoja pyrittiin tarkastelemaan asioita ikään kuin ulkopuolisina tarkkailijoina ja kansallista katsetta välttämällä, niin tämä ei koske 1800-luvun alkupuolen tarkastelutapaa. Käsitteeni mukaan lukion kurssikirjat eivät kokonaisuudessaan anna positiivista kuvaa siitä, miten 1800-luvun alkupuoliskoä käsitellään, vaan voittopuolisesti vallalla on käsitys pysähtyneisyyden ja virkavaltaisuuden aikakaudesta vailla muuta positiivista kuin kansallisuusaatteen synty ja leviäminen.

Kansallisesta paradigmasta hallintoparadigmaan

Edesmennyt poliittisen historian professori Osmo Jussila tutki suuriruhtinaskunnan aikaa nimenomaan valtio- oikeudellisesta poliittisen hallintohistorian perspektiivistä, ja hänelle lankeaa ansio muun muassa siitä, että Porvoon säätykokouksesta puhuttaessa on jo melkein (mutta ei täysin) vakiintunutta puhua maapäivistä eikä valtiopäivistä. Perustavaa laatua oleva kysymys tällöin on, mitä Porvoossa maaliskuussa 1809 tapahtui: oliko kysymys vain säätyprivilegioiden vahvistamisesta (maapäivät) vai oliko kyse valtio-oikeudellisesta tapahtumasta (valtiopäivät). Kuten Katajala mainitussa artikkelissaan toteaa, tämä kysymys on tärkeä sen vuoksi, että riippuen siitä, miten siihen vastaa, muodostuu vastaus myös seuraavaan kysymykseen: oliko helmikuun manifesti 1899 perustuslain rikkomus vai ei? Jos 1809 kysymys oli vain säätyprivilegioiden vahvistamisesta, vastaus on ei, jos taas kyseessä oli valtio-oikeudellinen akti, vastaus on kyllä.

Emeritusprofessori Timo Soikkanen on määritellyt vanhan kansallisen tulkinnan säätyparadigmaksi ja Jussilan lanseeraman tulkinnan hallintoparadigmaksi. Näiden kahden paradigman tulkintoja Soikkanen esittelee artikkelissaan *Lakiensa suojeluksessa. Kahden tulkintamallin loukussa*.⁹ Kysymys jää loppujen lopuksi ratkaisematta, sillä faktoista voidaan vetää erilaisia johtopäätöksiä ja tulkita ne päinvastaisilla tavoilla tulkitsijan omista lähtökohdista riippuen: konkreettinen esimerkki tästä löytyy Osmo Jussilan ja

täysin päinvastaista kantaa edustaneen oikeushistorioitsija Aki Rasilaisen *Historiallisen Aikakauskirjan* ja *Historisk Tidskrift för Finland* -lehden palstoilla käydystä väittelystä vuosina 2000–2001.

Hallintoparadigman alku juontaa juurensa 1960-luvulle, jolloin Suomen perustuslakien tulkinnasta 1800-luvun alkupuolella väitelleen Osmo Jussilan lisäksi väitteli Keijo Korhonen Suomen asiain komitean historiasta. Nämä tutkimukset herättivät laajaa keskustelua ja väittelyä sekä syytöksiä liiallisesta venäläisen osapuolen ymmärtämisestä ja ”imperiaalisesta” näkökannasta. Vallalla olleen kansallisen säätyparadigman edustajien oli vaikea hyväksyä vastapuolen eli venäläisten näkemyksiä ymmärtämään pyrkivää tutkimusta, ja edellä mainitut väitöskirjat hyväksyttiin varsin vaatimattomilla arvosanoilla. Tästä tuolloin käydystä keskustelusta saa selkeän kuvan alan kolmannen ”imperiaalista näkökantaa” edustaneen edesmenneen professori Max Engmanin artikkelista *Kejsarens män i Finland* sekä Jussilan *Suomen historian suuret myytit* -teoksesta.¹⁰

Uudelleenarvioinnista huolimatta kansallinen katse on pitänyt pintansa. Suuriruhtinaskunnan ylimpien virkamiesten, kuten esimerkiksi senaatin pitkäaikaisen talousosaston varapuheenjohtaja L. G. von Haartmanin ja ministerivaltiosihtööri R. H. Rehbinderin, Venäjän-politiikkaa on eräissä kirjoituksissa nimitetty myöntöväisyyspolitiikaksi ja rähmällään oloksi. Kansallisia näköaloja on kaivannut Olavi Junnila, jonka mielestä ”Sen puolen vuosisadan aikana, jolloin säätyjä ei kutsuttu koolle, muodostui Suomessa hallitseva byrokraatia, jolle varovaisuus oli korkein poliittinen hyve ja jolta puuttuivat akateemisille piireille avautuvat avarimmat kansalliset näköalat”, kun taas omanedun tavoittelusta syytti aikakauden ylintä virkakerrostumaa Markku Kuisma katsoen, että ”Valtiollinen elämä taantui Pietarin tietä matkaavien ”projektimaakarien” korruptoituneeksi etujen metsästykseksi - -”.¹¹

Nykytutkimustietoon perustuen Olavi Junnilalle voisi vastata, että kyllä hallitsevalla byrokratialla oli ”avarampia näköaloja”, sillä Suomen asemaa ja etuja puolustaessaan he joutuivat ottamaan huomioon suuriruhtinaskunnan aseman suuren keisarikunnan yhteydessä; pelkkä ”kansallinen katse” ei olisi ollut hyödyllinen väline asioiden edistämiseen. Suuriruhtinaskunnan ylin byrokraatia toivoi 1810-luvulta lähtien, että edes akateemisilla piireillä olisi ”vidare vyer” eli että osattaisiin katsoa Suomen asioita laajemmassa yhteydessä eikä kapean paikallisesta horisontista. Ylimmälle virkabyrokratialle kyky katsoa asioita laajemmassa kuin vain Suomen mittakaavassa oli mitä suurimmassa määrin kansallista: heidän politiikkansa pyrki suuriruhtinaskunnan aseman säilyttämiseen, vahvistamiseen ja kehittämiseen.

Suomen ylin virkamiehistö pyrki parhaansa mukaan vahvistamaan ja puolustamaan Suomen usein epävarmana pidettyä asemaa ja sen oikeuksia samalla kun se pyrki ylläpitämään hyvät suhteet keisariin ja Pietarin hoviin. Suuriruhtinaskunnan keskushallinnon laajeneminen koko vuosisadan ajan piti huolen siitä, että virkoja riitti kaikille halukkaille. Nepotismia epäilemättä esiintyi ja esimerkiksi senaatissa suuri osa senaattoreista oli vuosisadan loppupuolelle saakka tavalla tai toisella sukulaisuussuhteessa keskenään. Vuonna 1817 säädetty asetus virkatutkinnoista takasi kuitenkin sen, ettei virkoja voinut saada ilman asianmukaista koulutusta.

Onneksi tuore ja aito kiinnostus myös 1800-luvun alkupuolen tutkimukseen on viimeisen kymmenen vuoden aikana herännyt usealla eri taholla: Topi Artukka, Jens Grandell, ja Päivi Laine ovat kaikki väitelleet 2020–2021 ajanjaksoon liittyvällä väitöskirjalla. Lisäksi suuriruhtinaskunnan ajan alkupuolen yhteiskuntahistoriaa valottaa artikkelikokoelma *Suomen sodan jälkeen*¹². Tärkeä ja tarpeellinen tutkimus on jo mainitsemani dosentti Jukka Sarjalan Turun romantiikkaa koskeva tutkimus, jossa keskeisenä ideana on tarkastella Turun romantiikkaa nimenomaan verkostona ja osoittaa tärkeiden keskieuropalaisten uusien filosofoiden ja oppien siirtymisreitit sen kautta Suomeen: suuriruhtinaskunta ei jäänyt osattomaksi Keski-Euroopassa syntyneistä uusista opeista.

Näistä viime vuosien positiivisista esimerkeistä huolimatta valtiotyön käsite elää ja voi hyvin, vaikka olisi jo aika aamunkoitolle. Kun 1960-luvulta lähtien kansallinen tulkinta Suomen valtion synnystä,

Porvoon valtiopäivistä ja sortovuosien merkityksestä on suureksi osaksi kumoutunut ja vaihtunut modernimpaan historiatulkintaan, on valtiotyön käsite viimeinen kansallisen tulkinnan jäännös, jonka olisi jo aika painua mailleen.

Perusta myöhemmille uudistuksille laskettiin 1860-lukua edeltävien vuosikymmenten aikana käydyillä keskusteluilla ja sanomalehtikirjoituksilla elinkeinonvapaudesta, laillisen suojelun järjestelmän lakkauttamisesta, kansakouluista, tyttöjen koulutuksesta, suomen kielen asemasta, ammattikoulutuksesta, teollistumisen edistämisestä ja niin edelleen. Näitä koskevia uudistuksia oli myös toteutettu. Ensimmäiset tieteelliset seurukset olivat syntyneet ja luoneet omat kansainväliset tutkijaverkostonsa ja tieteellisten julkaisujen vaihtosuhteensa. 1820-luvulta lähtien säästöpankit, vapaapalokunnat ja naisten hyväntekeväisyysyhdistykset ennakoivat muutamia vuosikymmeniä myöhemmin liikkeelle lähtevää yhdistysten ja yksityisten pankkien perustamisaltoa ja myötävaikuttivat yhteiskunnallisen osallistumisen tärkeyden ymmärtämiseen, määrättyissä rajoissa toki. Ajanjakso 1809–1863 ei ollut valtiotyön vaan valtioaamun aikaa.

¹ Yrjö Koskinen, ”Uusi vuosi 1863”, teoksessa *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia II, 1863–1871* (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1904–1906), 13.

Teksti perustuu kirjoittajan Suomen suuriruhtinaskunnan alkupuolta käsittelevään käsikirjoitukseen.

² Johan Rikhard Danielson-Kalmari, *Valtio- ja yhteiskuntaelämää 18:lla ja 19:llä vuosisadalla V. Aleksanteri I:n aika* (Porvoo: WSOY 1927), 483.

³ Helsinki: WSOY 1928–1931.

⁴ Jukka Sarjala, *Turun romantiikka. Aatteita, lukuvimmaa ja yhteistoimintaa 1810-luvun Suomessa* (Helsinki: SKS 2020), 10.

⁵ Antti Kuusterä, ”Venäjä ja Suomen talous” teoksessa *Suomi, suuriruhtinaanmaa*, toim. Marja Niiniluoto (Helsinki: Tammi 1991), 84; Oiva Turpeinen, *Näläntorjunta ja hyvinvointivaltion perusteet. Hallinto ja kansalainen Suomessa 1808–1905* (Helsinki: Edita 1991), 45; Myös Kaisa Kauranen, *Rahvas, kauppahuone, esivalta. Katovuodet pohjoisessa Suomessa 1830-luvulla* (Helsinki: SHS 1999), 11.

⁶ Markku Kuisma, *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920* (Helsinki: SKS 2006), 180.

⁷ Marko Tikka ja Jari Eilola, ”Lakien synty ja oikeudenkäytön ihanteet” teoksessa *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen. Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960*, toim. Petri Karonen ja Antti Rähä (Helsinki: SKS 2014) 180.

⁸ Kimmo Katajala, ”Kansalliset käsitteet valinkauhassa”. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2017.

⁹ Timo Soikkanen, ”... ”Lakiensa suojeluksessa”. *Kahden tulkintamallin loukussa*”, teoksessa *Taistelu autonomiasta. Perustuslait vai itsevaltius?* Toim. Timo Soikkanen (Helsinki: Edita 2009), 13–186.

¹⁰ Osmo Jussila, *Suomen perustuslait suomalaisten ja venäläisten tulkintojen mukaan 1809–1863* (Helsinki: SHS 1969); Keijo Korhonen, *Suomen asiain komitea. Suomen korkeimman hallinnon järjestelyt ja toteuttaminen 1811–1826* (Helsinki: SHS 1963); Max Engman, ”Kejsarens män i Finland. Sentsarister och andra revisionister” teoksessa *Fänrikens marknadsminne. Finska kriget 1808–1809 och dess följder i eftervärdens ögon* (Helsingfors & Stockholm: SLS & Atlantis), 321–344; Osmo Jussila, *Suomen historian suuret myytit* (Helsinki: WSOY 2007).

¹¹ Olavi Junnila, ”Autonomian rakennustyö ja kansallinen herääminen” teoksessa *Suomen historia 5. Autonomian rakentamisen ja kansallisen nousun aika, suurten uudistusten kausi, kansanrunous, kansallisen korkeakulttuurin synty*. Toim. Yrjö Blomstedt (Espoo: Weilin & Göös 1986), 45; Markku Kuisma, *Metsäteollisuuden maa*, 181.

¹² Topi Artukka, *Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla* (2021); Jens Grandell, *Från ett årtionde i Finland. August Schauman, republikanism och liberalism i Finland* (2020); Päivi Laine, *Suutarinpojasta Venäjän Tiedeakatemian akateemikoksi. A. J. Sjögrenin ura Pietarissa 1820–1855* (2020); *Suomen sodan jälkeen. 1800-luvun yhteiskuntahistoriaa*. Toim. Piian Einonen ja Miikka Voutilainen (Tampere: Vastapaino 2020).